

ПРОБЛЕМА СОКРАТА: КЛАСИЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ ТА ЇХ АНАЛІТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В ДОСЛІДЖЕННЯХ К. ПОППЕРА ТА Г. ВЛАСТОСА

Андрій Абдула

Анотація. Проблема Сократа — одна з давніх філософських проблем. Сократа називають «засновником Західної філософії» і «першим справжнім філософом», але, можливо, той Сократ, якого ми знаємо, був лише літературним персонажем у діалогах Платона. Навіть його сучасники не могли однозначно відповісти на запитання «ким був Сократ насправді?». Три найближчих до нього античних автори, твори яких збереглися, — Аристотель, Ксенофонт і Платон — давали йому суперечливі характеристики, а більш пізні автори довільно використовували його образ.

Водночас, дослідники не полишали спроб відтворити «історичного Сократа». На кінець XIX ст. остаточно сформувались декілька стратегій щодо вирішення проблеми Сократа саме як історико-філософської та методологічної проблеми. На основі цих стратегій виникли їх сучасні інтерпретації як в аналітичній філософії, так і за її межами.

У статті розглянуто основні підходи до розв'язання сократівської проблеми з урахуванням тих методологічних орієнтирів, які було вироблено протягом останнього часу: виокремлення літературно-контекстуального (герменевтичного) й аналітичного напрямів дослідження, унітарного й еволюційного підходів, історично зорієнтованого аналізу та ін.

Також акцентовано на двох підходах, що представляють аналітичний напрям і які можна розглядати в межах еволюціоністської парадигми щодо розв'язання проблеми Сократа. Ці підходи поєднують як спільна методологічна настанова, так і загальна тенденція щодо протиставлення портретів Сократа і Платона. Однак за філософською вагою і впливом ці підходи значно різняться.

Перший із цих підходів представлений у працях відомого британського філософа К. Поппера, зокрема в його основоположній праці «Відкрите суспільство та його вороги». Він у цій праці приділив значну увагу постаті Сократа, протиставивши його Платону. Сократ для К. Поппера — представник відкритого, вільного суспільства, водночас як Платон — «пророк» закритого суспільства. Розв'язання проблеми Сократа для К. Поппера —

це філософське обґрунтування такого протиставлення, тому цій проблемі приділена значна увага.

Другий підхід репрезентує методологію, розроблену видатним американським істориком філософії Г.Властосом, яку характеризують як «аналітичний девелопменталізм». Загалом вона також спрямована на пошук аргументів на користь протиставлення філософії Сократа та філософії Платона. Водночас дослідження Г.Властоса зосереджено переважно навколо питань історико-філософського змісту. Його концепція вважається однією із засадничих у цьому напрямі дослідження.

Ключові слова: проблема Сократа, К.Поппер, Г.Властос, аналітичний девелопменталізм.

Проблема Сократа належить до числа тих філософських проблем, які зберігають свою значущість протягом усієї історії філософії, залишаючись джерелом нових плідних ідей, дискусій, інтерпретацій. У своєму вихідному варіанті і її сучасних звучаннях ця проблема пов'язана зі спробами реконструювати історичний образ Сократа та визначити приналежну йому філософську спадщину на основі праць його сучасників, учнів і низки більш пізніх джерел. Водночас, проблема Сократа передбачає і містить у свій основі питання щодо принципової можливості таких реконструкцій, їх методології та історичних варіацій, взаємозв'язку між ними. Нарешті, проблема Сократа — це не лише дискусія щодо того, ким насправді був Сократ, але й спосіб визначити статус сформованого навколо нього образу як певного культурного феномену.

Враховуючи той стійкий інтерес, який продовжує викликати сократівська проблема, спробуємо проаналізувати класичні стратегії її розв'язання та виявити тенденції, що характеризують сучасні дослідження. Також зацентруємо на аналітичному напрямі дослідження сократівської проблематики, представленою у працях К.Поппера та Г.Властоса.

Якщо спробувати сформулювати деяке узагальнене уявлення щодо спроб розв'язання проблеми Сократа протягом останніх декількох століть, то слід звернути увагу на значну кількість публікацій, присвячених цій тематиці. Однією з ключових робіт окресленого напрямку у ХІХ ст. прийнято вважати¹ есе Ф.Шлейермахера «Цінність Сократа як філософа» [1], а також дослідження К.Ф.Германа², які багато в чому стали основою тих ідей, від яких явно чи неявно відштовхувались

¹ Див.: *Dorion L.-A. The Rise and Fall of the Socratic Problem. The Cambridge Companion to Socrates. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 1-24.*

² Стосовно значення досліджень К.Ф.Германа див.: *Kahn Ch.H. Vlastos's Socrates Phronesis. 1992. Vol. 37, No. 2. P. 240-241.*

у ХХ ст. А. Тейлор [2], Дж. Бернет [3], Г. Властос [4], К. Поппер [5], П. Вандер Вердт [6], Ч. Кан [7] та ін., а у ХХІ ст. — Л.-А. Доріон [8], Д. Нейлз, С. Моносон [9], Г. Барух [10], Д. О'Коннор [11] та ін.

Сократ не залишив після себе літературної спадщини. Тому стратегії розв'язання сократівської проблеми, перш за все, вибудовуються навколо історико-філософської інтерпретації праць його сучасників та учнів, твори яких збереглися, — Аристофана, Ксенофонта і Платона — хоча не вичерпуються ними³.

Найдавнішим джерелом вважається комедія Аристофана «Хмари» [12], у якій сатирично зображений Сократ уособлює збірний образ тогочасних інтелектуалів (натурфілософів, софістів), до яких Аристофан ставився вороже. Історичної ваги свідченням Аристофана надає те, що Сократ у платонівській «Апології» [13, с. 23-24], відкидаючи звинувачення проти нього, намагається спростувати цей образ, стверджуючи, що Аристофан «отруїв розум» присяжним, коли ті ще були молодими [9]. Якщо абстрагуватись від комедійної форми і порівняти цей портрет із портретом філософа, запропонованим Платоном, то розбіжності між ними можна пояснити і тим, що Платон характеризує більш зрілого Сократа, на якого могли суттєво вплинути політичні та соціальні потрясіння [2, с. 21].

Другим визначальним історичним джерелом щодо пошуку відповіді на питання, ким насправді був Сократ, вважаються праці давньогрецького історика Ксенофонта, найбільш значущою з яких є *Memorabilia* — «Спогади про Сократа» [14]. Прийнято вважати, що за своїм філософським та інтелектуальним рівнем Ксенофонт не дорівнював Платону, а тому і змістовно його праці поступаються роботам Платона [15, с. 48]. Зміст текстів Ксенофонта зазвичай характеризують як спробу виправдати Сократа і засвідчити той позитивний вплив, який він мав на учнів і друзів. Образ, змальований Ксенофонтом, який у деяких питаннях (фінансових, господарських) видається досвідченішим за Сократа, суттєво відрізняється від сократівського портрету Платона, що може пояснюватись тим «практичним» рівнем, на якому спілкувався з Ксенофонтом Сократ [9]. Водночас, як зазначають дослідники, на відміну від платонівського Сократа, Сократ Ксенофонта був досить «банальним», тобто, якщо цей образ є найближчим до реального Сократа, то важко пояснити його вплив на подальший розвиток філософії [8, с. 3]. До того ж

³ Особливу увагу дослідників привертають також праці Аристотеля та Діогена Лаєрція.

існують й інші застереження щодо автентичності цього портрету: наприклад, неспроможність Ксенофонта фізично приділяти стільки уваги спілкуванню з Сократом і суперечність між тим історичним фоном, який створює Ксенофонт у своїх творах та альтернативними джерелами з археології, історії та літератури [9].

Нарешті, ключовим джерелом у постановці та розв'язанні проблеми Сократа є праці його найвидатнішого учня — Платона, якому на момент судового процесу над Сократом було приблизно двадцять п'ять років. Існують археологічні та літературні підтвердження історичної достовірності наведених Платоном певних подій, дат, місць в аутентичних діалогах, у яких Сократ є домінуючою фігурою [9]. Платону віддають перевагу також тому, що зміст його ранніх діалогів, на відміну від текстів Ксенофонта, дозволяє пояснити факти, засвідчені обома філософами і підтверджені з інших джерел (зокрема, висунуті проти Сократа звинувачення, якщо слідувати образу, окресленому Ксенофонтом, взагалі втрачають свій сенс) [4, с. 6]. Існує і низка застережень стосовно того, чи відповідає платонівський образ Сократа дійсності, навіть у ранніх діалогах, які мали б бути написані під впливом Сократа. По-перше, Сократ, яким його зображує Платон, міг бути лише літературним персонажем, створеним для досягнення певних філософських цілей; по-друге, діалоги, що представляють Сократа як юнака, були, якщо вони взагалі існували, до народження Платона або припадали на часи його дитинства; по-третє, існує проблема точності певних дат та опису подій, оскільки стародавні описи могли містити певну похибку; по-четверте, Сократ Платона захищає різні (іноді протилежні) позиції в різних діалогах [9].

Проблематичність аналізу та зіставлення трьох основних джерел полягає також у тому, що кожен з авторів мав певні літературні амбіції, що ускладнює їхню філософську оцінку [6, с. 2]. До того ж, лише Аристофан писав за життя самого Сократа. Два інших ключових автора, учні Сократа — Платон і Ксенофонт — писали свої твори пізніше, ймовірно в літературному жанрі, який Аристотель назвав *logos sokratikos* («сократівські розмови»), де головною дійовою особою є Сократ. Цей жанр за свою сутність передбачає певну долю вигадки і значну свободу в тому, що стосується контексту та змісту, хоча Аристотель і розглядає *logos sokratikos* як певну форму мімізису (імітації) [8, с. 8].

Незважаючи на ці труднощі, протягом останніх століть було сформульовано декілька дослідницьких стратегій щодо проблеми Сократа, які можна вважати основними. Д. Нейлз і С. Моносон виокремлюють

чотири таких стратегії [9]. Перша з них, як зазначають дослідниці, передбачає зіставлення праць Аристофана, Ксенофонта з діалогами Платона та пошуку в них тих спільних моментів, на основі яких і має бути реконструйовано постать Сократа. До її недоліків відносять те, що між цими джерелами існує відносно невелика кількість прямих співпадінь. Водночас це не завадило розширити поле використання окресленої методології шляхом долучення праць досократичних філософів, що дозволило б засвідчити прогрес у філософських ідеях у порівнянні з їхніми поглядами.

Відповідно до другої стратегії, справжній Сократ виявляє себе в тих діалогах, де він не вважає себе мудрецем, натомість залишає філософські питання невіршеними, відкритими для подальшого розгляду. Проблематичним у цьому підході було те, що деякі визначальні діалоги, такі як-от «Апология» чи «Крітон», не підпадають під окреслені критерії, водночас інші важко чітко ідентифікувати.

Наступна інтерпретація виходить з того, що історичний Сократ зображений у ранніх Платонівських діалогах. Як один із головних недоліків цього підходу розглядають неможливість точно встановити хронологію діалогів, тобто визначити критерій, який дозволив би виокремити ранні твори Платона. Водночас використовувалися як різноманітні методи стильометрії, так і спроби змістовно прослідкувати еволюцію філософських поглядів Платона.

Нарешті, ще одна стратегія, ідентифікує Сократа крізь призму «Метафізики» Аристотеля через перехід від досократичних питань натурфілософії до проблем етики та через відсутність у нього теорії окремих форм.

На думку Д. Нейлз і С. Моносон, у ХХ ст. спроби розвинути та переосмислити ці стратегії були реалізовані у двох напрямках: літературно-контекстуальному (герменевтичному) й аналітичному [9]. Перший напрям пов'язаний з іменами Ф. Ніцше, С. К'єркегора, М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера, розглядає філософські джерела як літературні твори, які є внутрішньо самодостатніми та самоцінними, і не передбачає однозначного розв'язання сократівської проблеми. Другий напрям, вигоки якого слід шукати в англо-американській філософській традиції, був розроблений у працях Г. Властоса [4] й апелює до аргументів у текстах і пошуку, зокрема, тез Сократа, несумісних із тезами Платона. До цього напрямку, на наш погляд, слід віднести і розв'язання проблеми Сократа, запропоноване К. Поппером [5].

Ч. Кан, зі свого боку, виокремлює дві основні тенденції тлумачення Платона, що сформувались у ХІХ ст. та знайшли продовження у

XX ст.: унітарний підхід, що відсилає до Ф. Шлейєрмахера, та еволюційний погляд, представником якого був К. Ф. Герман. Як зазначає Ч. Кан, К. Ф. Герман був першим, хто визнав «сократівський» період у попередніх роботах Платона та витлумачив послідовність діалогів, посилаючись на інтелектуальну біографію Платона [7, с. 240-241].

Л.-А. Доріон пропонує розгляд сократівської проблеми крізь призму есе Ф. Шлейєрмахера «Цінність Сократа як філософа», акцентуючи увагу на вихідній ідеї цієї праці щодо протиріччя між важливістю внеску, приписуваного Сократом в історії філософії, та типовими уявленнями щодо постаті Сократа [8]. У цьому есе Шлейєрмахер відзначає, що «з Сократом більшість письменників розпочинають новий період в історії грецької філософії; що в усякому разі явно означає, що він вдихнув новий дух і характер у ті інтелектуальні зусилля своїх співвітчизників, які ми розуміємо під назвою філософії», але водночас звертає увагу на те, що «він зовсім не займався фізичними дослідженнями, які становили головну частину грецької філософії [...] і що навіть щодо моральних досліджень, якими він займався найглибше, він жодним чином не прагнув звести їх до наукової форми, і що він не встановив для цього жодного фіксованого принципу, як і для будь-якої іншої галузі людського знання» [1, с. 539-540]. Тобто, відповідно до цих уявлень, Сократ цікавився виключно моральними питаннями, дбав передусім про покращення своїх учнів, розпитував своїх співрозмовників про найкращий тип життя, доступний людству, тощо [8, с. 2].

Щоб подолати це протиріччя, Шлейєрмахер, як зазначає Доріон, намагався дистанціюватись від праць Ксенофонта, з якими на той час асоціювався окреслений образ Сократа, виходячи з двох наступних принципів: а) Ксенофонт не був філософом, а отже не може вважатись кваліфікованим свідком; б) Ксенофонт настільки завзято захищав свого вчителя, що Сократ фігурує у його творах як представник усталеного порядку та найбільш традиційних цінностей. Таким чином формується настанова щодо пошуку «справжнього Сократа» не у Ксенофонта, а у Платона, але так, щоб не суперечити відомим фактам, які стосуються рис характеру Сократа і його практичних сентенцій [8, с. 3-4]. Наслідком реалізації цієї настанови, як зазначає Доріон, стала дискредитація (філософської цінності — А.А.) сократівських творів Ксенофонта, що знайшла відображення у працях відомих дослідників початку XX ст., зокрема А. Тейлора [8, с. 5].

Дійсно, А. Тейлор зазначає, що, «за винятком однієї чи двох деталей, Ксенофонт формально не суперечить нічому з того, що Платон

повідомляє нам про Сократа. Те, що він робить, це залишає речі поза увагою або зводить їх до рівня буденності» [2, с. 21]. Також Тейлор доходить висновку, що «опис Платоном свого Вчителя значною мірою є точним і що інформація, яку він повідомляє про нього, повинна сприйматися як історичний факт» [2, с. 35]. У підсумку, як відмічає Доріон, дослідники зосередились на дискусії щодо цінності інших джерел — Аристофана, Платона та Аристотеля [8, с. 6].

Критичну позицію щодо цієї настанови зайняв К. Поппер, який прагнув спростувати аргументацію Тейлора, вибудовуючи власний погляд на її розв'язання. Поппер пише: «Я намагався пояснити суперечливість між ранніми діалогами, зокрема між “Торгієм” та “Державою”, як таку, що виникає з фундаментальної розбіжності у поглядах Сократа і пізнього Платона. Кардинальна важливість цього питання, яке звичайно називають “сократівською проблемою”, певно виправдає те, що я втягнувся у довгу і почасти методологічну суперечку» [5, с. 374].

Основу аналізу згаданої суперечки для Поппера становлять згадані вище методологічні стратегії. Перша з них, яку Поппер називає «давнім розв'язанням сократівської» проблеми виходить з того, що певна група діалогів, яку можна назвати *сократівською* (зокрема, «Апологія Сократа», «Крітон») є історично достовірною, тобто вони описують реальні події і задумувались як такі. Водночас, більшість діалогів, включно з «Державою», є платонівськими, що підтверджується апеляціями до творів Ксенофонта, як незалежного свідка. Протилежна позиція, представлена у працях А. Тейлора та Дж. Бернета, виходить з того, що «свідчення» Ксенофонта не можна вважати незалежними і що Платон в усіх своїх діалогах описує погляди, характерні для сократівського вчення [5, с. 374].

Поппер підкреслює, що оскільки він загалом поділяє першу точку зору, об'єктом його критики має стати методологічний принцип, відповідно до якого «свідчення Платона — єдині доступні для нас свідчення з перших рук», і «Платон справді мав на увазі саме те, що він сказав» [5, с. 376]. Тези щодо спростування цього принципу Поппер будує навколо ідеї про внутрішню суперечливість Сократівського портрету Платона. При цьому можна виокремити принаймні дві групи аргументів.

Перша група аргументів Поппера стосується тих знайдених у Платона суперечностей, що торкаються питань загальнофілософського змісту: суперечності між Сократом як «піфагорійським філософом природи», зображеним у «Федоні» і «Державі», та Сократом, що

заперечує інтерес до філософії природи в «Апології»; обґрунтування доказів безсмертя душі у «Федоні» і скептичного ставлення до нього в «Апології»; розуміння мудрості в «Апології», яка полягає в усвідомленні власної обмеженості та її тлумачення у пізніх діалогах («Закони», «Політик»), де під мудрістю розуміється осягнення таємниць буття та мистецтво керувати державою, та ін.

Друга група аргументів демонструє суперечності між портретом Сократа (у ранніх діалогах) як захисника правди і свободи слова, представника індивідуалізму та егалітаризму, загалом, людини лояльної до афінської демократії та «платонівського» Сократа як догматика, готового видавати з політичних міркувань хибу за істину, колективіста та ворога демократії [5, с. 379].

З цих аргументів, на думку Поппера, випливає, що платонівські діалоги не є до кінця історично правдивими, а тому потребують додаткової інтерпретації. Виключенням може вважатись «Апологія», оскільки вона описує підтверджену історичну подію. Відповідно, вибудовуються дві лінії: та, в якій образ Сократа відповідає «Апології» (вона включає усі діалоги, сумісні з «Апологією», тобто є сократівською), і та, в якій образ Сократа суперечить «Апології», тобто платонівська⁴ [5, с. 380].

Якщо для К. Поппера проблема Сократа, незважаючи на її важливість, — лише засіб для досягнення його філософських цілей, то для іншого представника аналітичного напрямку, видатного історика філософії Г. Властоса, — це вихідна проблема у його філософських дослідженнях. Тим не менше, їхні позиції мають багато спільного. Як зазначає з цього приводу Г. Барух: «Властос, можливо, найвідоміший мейнстрімний коментатор Платона з 1950-х років минулого століття,

⁴ Слід зауважити, що дослідницький інтерес К. Поппера до проблеми Сократа виникає у процесі розгляду широкого кола проблем, які розроблялися як складова концепції «відкритого суспільства» у праці «Відкрите суспільство та його вороги». Один з основних мотивів цієї книги — протиставлення «відкритого» та «закритого» суспільств — має не лише аналітичний, але й історико-філософський та, навіть, історичний контекст — обидва типи суспільства розглядаються в межах протиставлення філософських традицій — з одного боку, систем Платона, Гегеля та Маркса, а з іншого — Сократа і Канта, та апелюють до історичних прикладів. Постать Сократа, мабуть, найбільше відповідає тому, щоб її можна було назвати символом «відкритого суспільства», у той час, як Платон представлений у значній мірі як ідеолог тоталітаризму. Тобто настанова Поппера щодо проблеми Сократа, зумовлена не в останню чергу спрямованістю і змістом його праці, полягає у протиставленні Сократа та Платона як ключових постатей в історії філософії, реальних історичних фігур і водночас як представників протилежних філософських традицій та систем цінностей

просуває цю інтерпретацію більш явно і систематично, але, на жаль, не згадує Пошпера» [10, с. 305].

Програму Г. Влостоса характеризують як «аналітичний девелопменталізм» (analytic developmentalism), відрізняючи її від підходів тих аналітичних філософів, які звертались до інших аспектів сократівської проблеми [9]. Як відмічає Д. Нейлз, відповідно до цього підходу, платонівські діалоги розглядаються як дискретні послідовності, порядок яких дозволяє аналітику «відокремити» Сократа від Платона на основі різних періодів інтелектуальної еволюції Платона: у тій мірі, у якій змінюється Платон, змінюється і філософська особа його Сократа. Влостос, на думку дослідниці, виходить з тих передумов, що Платона не слід розглядати як діалектика у поясненні неузгодженостей і суперечностей між діалогами, а також, що існують перспективи достовірного визначення хронологічного порядку, у якому були написані діалоги, і зіставити їх із розвитком поглядів Платона. Наслідком прийняття цього методу є висновок, що «ранні» діалоги Платона («Апологія», «Крітон», «Держава» — книга I та ін.) характеризуються прихильністю до історичного Сократа, «перехідні» («Євтидем», «Гіппій більший» та ін.) — відходом від «сократівських» поглядів і появою основних теорій, а «середні» («Кратіл», «Федон», «Держава» — книги II-X та ін.) — філософською зрілістю, в якій персонаж «Сократ» став рупором різних доктрин Платона [18, с. 273].

Застосовуючи окреслену методологію, Г. Влостос формулює десять тез (порів. з аргументами К. Пошпера), у яких протиставляється Сократ «раннього» періоду творчості Платона («Socrates E») та Сократ «середнього» періоду («Socrates M»): 1) сфера інтересів «Socrates E» обмежується виключно моральною філософією, у той час як інтереси «Socrates M» охоплюють майже усі галузі філософії; 2) у Сократа «середнього» періоду була теорія форм та пізнання як пригадування, якої не було у Сократа «раннього» періоду; 3) «Socrates E» постійно шукає знання, але не знаходить його, у той час, як «Socrates M» впевнений у своїх знаннях; 4) Сократ «раннього» періоду не мав складної моделі душі, яку мав «більш пізній» Сократ; 5) «Socrates E» не цікавився математичними науками, на відміну від «Socrates M»; 6) «Socrates E» орієнтувався на простих людей, у той час, як «Socrates M» на еліту; 7) у Сократа «середнього періоду» творчості Платона є розвинута політична теорія, у якій він критикує демократію, якої немає у Сократа раннього періоду; 8) для різних періодів мають місце різні оцінки метафізичних засад краси; 9) має місце різне розуміння релігії; 10) наявні відмінності у використанні філософського методу

[19, с. 48-49].

Щодо оцінки результатів і наслідків використання запропонованої Г. Властосом дослідницької настанови, то вони досить різняться. З одного боку, відзначають значний вплив, пояснювальну цінність та широке використання, які мали запропоновані ним методологія та термінологія. З іншого боку, під сумнів ставиться достовірність такої реконструкції, враховуючи використання спеціальних та додаткових аргументів для її підтримки [18, с. 274].

Зокрема, Е. Вуд і Н. Вуд, піддають критиці один з найважливіших висновків, який є спільним у характеристиці Сократа як для К. Поппера, так і для Г. Властоса, а саме те, що Сократ (на відміну від Платона) був прибічником демократії. На думку дослідників, навіть в інтерпретації Властоса, демократія Сократа є чужою всьому, що взагалі можна було б розуміти як демократію, а наслідки цієї доктрини у кращому випадку є неоднозначними. Відповідно, набагато більш послідовною, простішою та історично обґрунтованою виглядає позиція, яка не потребує узгодження суперечливих свідчень різних авторів чи протиставлення Сократа у різних творах одного автора, і характеризує Сократа скоріше як ворога демократії, ніж як її захисника [20].

Л.-А. Доріон, у свою чергу відносить Г. Властоса до числа тих, «хто визнає вигадану природу *logoi sokratikoi*, але хто, тим не менш, сподівається розв'язати проблему Сократа». Адже і «*Socrates E*» і «*Socrates M*» можуть бути лише персонажами, створеними Платоном у літературному жанрі *logos sokratikos* [8, с. 14]. Апеляції ж до творів Ксенофонта, до яких вдається Властос, не дозволяють вирішити цю проблему, оскільки вони можуть підтвердити лише деякі з наведених тез і не враховують цілісності портрету Сократа, створеного Ксенофонтом [8, с. 15].

На думку дослідника, найбільш актуальна сучасна тенденція щодо можливості розв'язання сократівської проблеми як проблеми історичності Сократа загалом відповідає скептичній настанові та реалізується у спробах розглядати усі можливі версії Сократівського портрету як самоцінні й автономні, та як такі, що можуть бути інтерпретовані відповідно до тих філософських переконань, що належать їх авторові [8, с. 20].

Дійсно, як класичні, так і сучасні дослідження представлені не лише численними варіантами розв'язання сократівської проблеми, але різними, часто протилежними методологічними стратегіями: від спроб знайти надійну основу в фактах до посилення скептицизму щодо можливості відтворення історичного образу Сократа. Однак навіть

«розмиття» проблеми до меж літературних інтерпретацій не знижує її статусу: залишаючи без відповіді питання «ким був Сократ як історична постать?» ми повертаємось до питання «ким був Сократ для філософії, культури та цивілізації?». З іншого боку, відмова від пошуку історичної ідентичності сократівського портрету не обов'язково означає ігнорування фактів. Навіть якщо припустити, що, наприклад, коли ми звертаємось до розв'язання проблеми Сократа К. Поппером, ми маємо справу лише з певною філософською інтерпретацією, то ми можемо передбачати, що ця інтерпретація орієнтується на максимально можливу достовірність у межах тих цілей, які переслідував автор. Вочевидь, саме такий підхід і є характерним як загалом для аналітичної філософії, так і для аналітичних стратегій розв'язання проблеми Сократа, представлених у працях К. Поппера та Г. Властоса.

Література

1. *Schleiermacher F.* On the Worth of Socrates as a Philosopher. The Philological Museum. Vol. 2 / Ed by J. C. Hare. New York: Cambridge University Press, 2013. pp. 538-556.
2. *Taylor A.E.* Socrates. Boston: The Beacon Press, 1951.
3. *Burnet J.* Greek Philosophy: Thales to Plato. New York: St. Martin's Press, 1914.
4. *Vlastos G., Graham D.W.* Studies in Greek Philosophy. Volume II: Socrates, Plato, and Their Tradition. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1995.
5. *Поппер К.* Відкрите суспільство та його вороги: в 2 т. Т. 1. Київ: Основи, 1994.
6. *The Socratic Movement / ed. by Paul A. Vander Waerdt.* Ithaca and London: University Press, 1994.
7. *Kahn C.H.* Vlastos's Socrates. *Phronesis*. 1992. Vol. XXXVII/2. P. 223-258.
8. *Dorion L.-A.* The Rise and Fall of the Socratic Problem. The Cambridge Companion to Socrates. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 1-24.

9. *Nails D.*, Monoson S. Socrates. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2022 Edition) / Edward N. Zalta. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/socrates/>.
10. *Baruch H.* Re-examination of Popper's Portrayal of Socrates. *Rethinking Popper*. Boston: Springer Science + Business Media B.V., 2009. P. 379-389.
11. *O'Connor D.* Xenophon and the Envious Life of Socrates. The Cambridge Companion to Socrates. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 48-75.
12. *Арістофан*. Комедії. Харків: Фоліо, 2003.
13. *Платон*. Діалоги. Харків: Фоліо, 2008.
14. *Xenophon's* Memorabilia and the Apology of Socrates / translated by Sarah Fielding. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2016.
15. *Döring K.* The Students of Socrates. The Cambridge Companion to Socrates. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 24-48.
16. *The Socratic movement* / ed. by Paul Vander Waerdt. Ithaca and London: Cornell University Press, 1994.
17. *Аристотель*. Поетика. Київ: Мистецтво, 1967.
18. *Nails D.* Problems with Vlastos's Platonic Developmentalism. *Ancient Philosophy. Mathesis Publications*, Vol. 13. 1993.
19. *Vlastos G.* Socrates, Ironist and Moral Philosopher. Ithaca, New York: Cambridge University Press, 1991.
20. *Wood E.*, Wood N. Socrates and democracy. A Reply to Gregory Vlastos. *Political Theory*, Vol. 14. No. 1, February 1986. P. 55-82.

References

1. *Schleiermacher F.* On the Worth of Socrates as a Philosopher. The Philological Museum. Vol. 2 / Ed by J. C. Hare. New York: Cambridge University Press, 2013. pp. 538-556.

2. *Taylor A.E.* Socrates. Boston : The Beacon Press, 1951.
3. *Burnet J.* Greek Philosophy: Thales to Plato. New York : St. Martin's Press, 1914.
4. *Vlastos G., Graham D.W.* Studies in Greek Philosophy. Volume II: Socrates, Plato, and Their Tradition. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1995.
5. *Popper K.* Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy: v 2t. T.1. Kyiv : Osnovy, 1994.
6. *The Socratic Movement* / Edited by Paul A. Vander Waerdt. Ithaca and London : University Press, 1994.
7. *Kahn C.H.* Vlastos's Socrates. *Phronesis*. 1992. Vol. XXXVII/2. P. 223-258.
8. *Dorion L.-A.* The Rise and Fall of the Socratic Problem. The Cambridge Companion to Socrates. New York : Cambridge University Press, 2011. P. 1-24.
9. *Nails D., Monson S.* Socrates. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2022 Edition) / Edward N. Zalta. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/socrates/>.
10. *Baruch H.* Re-examination of Popper's Portrayal of Socrates. *Rethinking Popper*. Boston : Springer Science + Business Media B.V., 2009. P. 379-389.
11. *O'Connor D.* Xenophon and the Envidable Life of Socrates. The Cambridge Companion to Socrates. New York : Cambridge University Press, 2011. P. 48-75.
12. *Aristofan.* Komedii. Kharkiv : Folio, 2003.
13. *Platon.* Dialohy. Kharkiv : Folio, 2008.
14. *Xenophon's Memorabilia and the Apology of Socrates* / translated by Sarah Fielding. Piscataway, NJ : Gorgias Press, 2016.
15. *Döring K.* The Students of Socrates. The Cambridge Companion to Socrates. New York : Cambridge University Press, 2011. P. 24-48.

16. *The Socratic movement* / edited by Paul Vander Waerdt. Ithaca and London : Cornell University Press, 1994.
17. *Arystotel. Poetyka*. Kyiv : Mystetstvo, 1967.
18. *Nails D. Problems with Vlastos's Platonic Developmentalism. Ancient Philosophy. Mathesis Publications*, Vol. 13. 1993.
19. *Vlastos G. Socrates, Ironist and Moral Philosopher*. Ithaca, New York : Cambridge University Press, 1991.
20. *Wood E., Wood N. Socrates and democracy. A Reply to Gregory Vlastos. Political Theory*, Vol. 14. No. 1, February 1986. P. 55-82.

**THE SOCRATES PROBLEM: CLASSICAL SOLUTION STRATEGIES
AND THEIR ANALYTICAL INTERPRETATIONS IN THE STUDIES OF
K. POPPER AND G. VLASTOS**

Andrii Abdula

Abstract. The Socrates problem is one of the oldest philosophical problems. Socrates is called «the founder of the Western philosophy» and «the first real philosopher», but perhaps the Socrates we know was just a literary character in Plato's dialogues. Even his contemporaries could not unequivocally answer the question «Who was a real Socrates?». Three ancient authors closest to him, whose works have survived (Aristophanes, Xenophon, and Plato), gave him contradictory characteristics, and later authors arbitrarily used his image.

At the same time, researchers did not abandon attempts to recreate the «historical Socrates». By the end of the 19th century, there had been formed several strategies for solving the Socratic problem as a historical-philosophical and methodological problem. Based on these strategies, modern interpretations arose both in analytic philosophy and outside of it.

The article examines the main approaches to solving the Socratic problem, taking into account the methodological guidelines that have been developed recently: distinguishing literary-contextual (hermeneutic) and analytic directions of research, unitary and evolutionary approaches, historically oriented analysis, etc.

It also focuses the attention on two approaches representing the analytic direction of research and considered within the framework of the evolutionist paradigm for solving the problem of Socrates. These approaches are united by a general methodological guideline and a general tendency to contrast the portraits of Socrates and Plato. However, these approaches differ significantly in terms of philosophical weight and influence.

The first of these approaches is presented in the works of the famous British philosopher Karl Popper, in particular, in his pivotal work *The Open Society and its Enemies*. In this work, Popper paid considerable attention to the figure of Socrates comparing him with Plato. For Popper, Socrates is a representative of an open, free society, while Plato is a «prophet» of a closed society. For K. Popper, solving the problem of Socrates is a philosophical justification for

such an opposition; therefore, the paper draws considerable attention to this problem.

The second approach represents the methodology developed by the preeminent American historian of philosophy G. Vlastos, which is characterized as «analytic developmentalism». In general, it is also aimed at finding arguments in favor of opposing the philosophy of Socrates and the philosophy of Plato. At the same time, Vlastos's research is mainly focused on questions of historical and philosophical content. His concept is considered one of the fundamental ones in this direction of research.

Keywords: the Socrates problem, Karl Popper, Gregory Vlastos, analytic developmentalism.

Надійшла до редакції 22 вересня 2022 р.

Абдула Андрій Іванович

Кафедра філософії

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Гагаріна, 54

м. Кривий Ріг

50086

Abdula Andrii

Department of Philosophy

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Gagarina ave., 54

Kryvyi Rih

50086

<https://orcid.org/0000-0001-5484-1639>

standrewne2@gmail.com

<https://doi.org/10.31812/apm.7626>